

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΌΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1947

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΚΑΛΒΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ *

Ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης διωρίσθη πρωτοδάσκαλος τοῦ Ἑλληνομουσείου Λιβόρνου μετὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶ, ὁ ὁποῖος — καθὼς εἶπαμε ¹⁾ — ἐζησε χρόνια πολλὰ στὸ Λιβόρνο ²⁾ καὶ τὸ ριζικό του τοῦ γραφε καὶ κεῖ νὰ πεθάνῃ. Βέβαια ὁ εὐεργέτης τῆς Φυλῆς, ὁ Μιχαῆλος Ζωσιμᾶς, θὰ εἶχε ἀκούσει τὴν προκοπὴν καὶ τὴν ἀξιοσύνην τοῦ συντοπίτη του, ὡστόσο θέλησε νὰ μάθῃ κι' αὐτὸς κι' ἡ δωδεκάδα τῆς Λιβορνέζικης παροικίας ποῖα ἦταν ἡ γνώμη τῶν ἀρχιδασκάλων γιὰ τὸ μονόμματο Γρηγόριο Παλιουρίτη. Φαίνεται ὅμως πὼς εἶναι — ἀλλοίμονο! — κατὰρα Θεοῦ οἱ δασκάλοι, τόσο στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ὅσο καὶ σήμερον, νὰ τρώγονται συναμεταξύ τους καὶ πολλές φορές καὶ νὰ μαλλιοτραβιῶνται γιὰ μικροδουλειάς. Κι' αὐτὴ ἡ θεϊκὴ κατὰρα βάραινε καὶ τὰ τοῖνιά Γιαννιώτικα σκολεῖα. Ἔτσι ὁ Γρηγόριος Παλιουρίτης ὅσο ἦτανε στὴ σκολὴ τοῦ οἰκονόμου Κοσμᾶ Μπαλάνου Βασιλόπλου ἦτανε καλὸς κι' ἅγιος, ὅταν ἐπῆγε στὸ σκολεῖο τοῦ Ψαλῖδα ἔγινε γιὰ τοὺς Μπαλανικοὺς κακὸς κι' ἁμαρτωλός. Τοῦτα ξέρουμε κάπως ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴν, ποὺ γράφει στίς 10 τοῦ Μάρτη 1804 ὁ Χριστόδουλος Εὐθυμίου, ὁ γνωστός ἐλεοθέτης τῶν Γιαννίνων, στὸ Μιχαῆλο Ζωσιμᾶ: [ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος, ὁ Βασιλόπουλος] παρ' ἐλπίδα μοῦ εἶπε — γράφει ὁ Χρ. Εὐθυμίου — τὰ μύρια διὰ τὸ ὑποκείμενόν του [= τὸν Γρ. Παλιουρίτην] καὶ δὲν συμφωνᾷ νὰ σταθῇ [δάσκαλος στὸ Λιβόρνο]. Σὰς γνωστοποιῶ ὅμως ὅπου αὐτὸς τὸ κατ' ἀρχὴν ἐχρημάτισεν εἰς τὸν Ἅγιον Οἰκονόμον ³⁾ μαθητὴς καὶ ἔπειτα ἔφυγεν καὶ ἐπῆγεν ὑποκάτω εἰς τὸν κύρ Ἀθανάσιον Ψαλῖδαν, τὸν ἐκατάτρεξαν οἱ Μπαλαναῖοι πρὸ χρόνων, ἀλλ' ὁ Ψαλῖδας τὸν ἐβοήθησε, δι-

καίως ἢ ἀδίκως, αὐτὸ δὲν τὸ εἰξεύρω, τὸσον μόνον ὅτι οἱ μὲν Μπαλαναῖοι καταφρονοῦν τοὺς μαθητὰς τοῦ Ψαλῖδα, καθὼς καὶ οἱ τοῦ Ψαλῖδα τοὺς τοῦ Μπαλάνου. Ἐρεύνησα μυστικῶς διαφόρους καὶ ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους καὶ Λαϊκοὺς δὲν τὸν κατηγοροῦν ⁴⁾. Ὡστόσο δύο σημαντικοὶ Γαννιώτες, ὁ λεγόμενος Χριστόδουλος Εὐθυμίου καὶ Γιάννης Σταματάκης, μαζέψανε καλὰ συστατικὰ γιὰ τὸ Γρηγόριο.

Βραδύτερα, στίς 23 Σεπτ. 1804, ἔγραψε ὁ Α. Ψαλῖδας, στὸ Μιχ. Ζωσιμᾶ, βεβαιώνοντας, ὅτι ὁ διάκος Γρηγόριος «εἶναι Ἕλληνας, καλὸς ποιητὴς, ρήτωρ, λογικὸς, μεταφυσικὸς, ἠθικὸς, ἀριθμητικὸς, ἐνὶ λόγῳ μαθηματικὸς, ἐμπειρὸς τῆς λατινικῆς διαλέκτου καὶ Ἰταλικῆς, ὅχι ὅμως νὰ ὀμιλῇ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε χρῆσιν» τὸν εἶχα εἰς τὸ σχολεῖον ὑποδιδάσκαλον μετὰ μισθὸν 500 γροσσίων, ὕστερον τὸν ἐπῆρεν ὁ ἀρχὼν Λογοθέτης [Ἀλέξιος Ἰωαννουτζίου], τροφήν, φορέματα καὶ 500 γροσσία τοῦ ἔδιδε, καὶ τοῦ ἐδίδασκε τὸν ἀδελφόν εἶναι θεοσεβὴς, φιλόπονος, χρηστοθήτης, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι δὲν θέλει εὐχαριστήσῃ τὸ γένος ἀπὸ αὐτόν, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γένους ἐπειδὴ τὸν κατέπεισα, ὅτι τὸ γένος αὐτοῦ εἰς τὸ Λιβόρνο δὲν πληρῶνει τοὺς παρομοίους κόπους, ἀλλὰ τοὺς βραβεύει, ὡς γενναιοφρον καὶ ἐλευθεριώτατον πρὸς τὰ τοιαῦτα ἔργα...» ⁵⁾

Ἡ Ἑλληνορθόδοξη κοινότης τοῦ Λιβόρνου δὲν ἀκούσε τελικὰ τὰ λόγια τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου καὶ τὰ πολλὰ τῶν πολλῶν ὁ Γρηγόριος, χειροτονημένος παπᾶς, ἔφτασε εἰς τὴν Ἰταλίαν τελειώνοντας τὸ 1804.

Στὰρχεῖα τῆς Ἑλληνορθόδοξης κοινότητος βρίσκεται πραχτικὸν, γενόμενον τὸ Φλεβάρη τοῦ 1806 γιὰ τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τοῦ Παλιουρίτη καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῆς κοινότητος.

Ὁ Γρηγόριος, ὅπως ἀναφέρει τὸ συμφωνητικόν, εἶχε «χρέος νὰ διδάσκῃ ὅλα τὰ γράμματα Ἑλληνικά, Ἰταλικά καὶ ὅτι ἄλλο ἤξευρε μετὰ τὴν πρέπουσαν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν». Β') «ἡ κοινὴ παράδοσις» θὰ εἶναι 3 ὥρες π.μ. καὶ 2 μ.μ. «ἐν ᾗ θέλει διδάσκονται

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

1) Βλ. παραπάνω, σελ. 1821.

2) Ὁ Γρ. Εὐαγγελεῖδης, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 484-5, ἀναφέρει, πὼς ὁ Γρ. Παλιουρίτης πρὸ τοῦ ἔλθει στὸ Λιβόρνο ἦτανε προϊστάμενος «τῆς ἐν Λεϊψία Καπέλλας». Αὐτὴ ἡ εἰδησιὴ δὲν ἀναφέρεται ὅτε ἀπὸ τὸν Π. Γ. Ζερλέντη, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, ὅτε ἀπὸ τὸν Μ. Γεωργίου, («Ἱστορία ἀπὸ σκυβάλων», Ἀθρο. τῶν πρῶτων. Ἀποικίαι», στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τόμ. ΛΓ' (1916) σελ. 118-120, 123-124) ὅτε ἀπὸ τὸν Πολύκαρπο Συνοδινὸ (ὅπου σημειώνουμε παραπάνω), ὅτε ἀπὸ κανέναν ἄλλο.

3) = Κοσμᾶ Μπαλάνο Βασιλόπλο.

4) Π. Ζερλέντης, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 327. Πολύκαρπος Συνοδινός, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 174.

5) Στὰ ἴδια μέρη, σελ. 327 κ. ἑ., 174 κ. ἑ.

δλοι οι μαθηταί ὁμογενεῖς δλα τὰ ἀνήκοντα μαθήματα, χωρίς νά ζητῆ παρ' αὐτῶν τὸν παραμικρὸν μισθόν». Γ') ὠρίστηκε ὁ Γρηγόριος νά πέρνῃ μιστὸ 12 φλώρια τὸ μῆνα καὶ κελλι νά μένῃ χωρίς νά πληρώνῃ τίποτες. Δ') «Ἄν τινες τῶν μαθητῶν, εἴτε ὁμογενεῖς, εἴτε ἑτερογενεῖς, ἤθελαν ἀκολουθῆσαι μαθήματα ἔξω τῶν ἀνω διορισθεισῶν πέντε κοινῶν ὠρῶν τῆς ἡμέρας, τότε οἱ μαθηταί θέλουν ἀγροικοῦνται μετὰ τοῦ διδασκάλου εἰς ξεχωριστὴν συμφωνίαν καὶ πληρωμῆν». Ε') Ὑπόσχεται ὁ «πάτερ Γρηγόριος» καμμιὰ φορά καὶ νά ἱερουργῆ «ὅτε ἤθελαν τὸν διορίσει οἱ ἐπίτροποι τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ περιπλέον, ἂν τὸ γένος ἤθελε λάβει χρεῖαν διὰ ἐφημέριον θέλει εἶναι ὡς χρεὸς ἡ λογιότης του, εὐθύς ὅπου προσκαλεσθῆ νά ἐκτελῆ δλας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἱεροπραξίας κατὰ τρόπον, τοὺς νόμους καὶ τὴν συνήθειαν τῆς ἐδῶ ἐκκλησίας, ὡς θέλει λάβει τὸν τόπον ἐνός τῶν ἐφημερίων» χάρισμα, πέρνοντας μόνο τ' ἀνάλογο ἀπὸ τοὺς δίσκους κι' ὅτι ἄλλα τυχερά «ὅπου ἔχουν οἱ ἐφημέριοι τῆς ἐκκλησίας»¹⁾.

Ἡ παραπάνω συμφωνία μεταξύ κοινότη-
τας καὶ Γρηγ. στὴν ἀρχή, τὸ Φλεβ. τοῦ
1806. Ἐγινε μόνο γιὰ τὴ σκολικὴ χρονιά
ἀλλὰ μὲ μικρὰς ἢ μεγάλας παραλλαγὰς
ἀνανεώθηκε μέχρι τοῦ 1816. Σ' ὅλη τὴν
περίοδο τῆς διδασκαλίας του στὸ «Ἐλ-
ληνομουσεῖον» τοῦ Λιβόρνου (1805—1816) ὁ
Γρηγόριος δείχτηκε καθαρὴ παιδαγωγικὴ,
μόρφωσε μαθητὰς κι' Ἕλληνας κι' ἔγραψε
πολὺ καλά γιὰ τὴν ἐποχὴ του βιβλία (βλ.
σελ. 1452 κ. ἑ.).

Στὴ δευτέρη χρονιά τῆς διδασκαλίας τοῦ
Γρηγ. Παλιουρίτη στὸ Ἐλληνομουσεῖο τοῦ
Λιβόρνου, δηλαδὴ στὰ 1806, ἦρθε στὴν Ἱδία
πόλη ὁ ἀρχιμαντρίτης Διονύσιος ὁ Πύρρος,
ὁ Θετταλός, (1777 - 1853) ποὺ τὸν ἐμνημονέ-
ψαμε παραπάνω²⁾. Ὁ πολυσπουδασμένος
αὐτός κληρικὸς ἐκαλοῦρέψε στὴ Μεταμόρ-
φωση τοῦ Μετεώρου, μαθήτεψε στὸ σκολεῖο
τῶν Τρικκάλων κοντὰ στὸ δάσκαλο Στά-
μνο τὸν Κοζανίτη, ἔπειτα στὸ σκολεῖο τοῦ
Θεσσαλικοῦ Τύρναβου κοντὰ στὸν περίφημο
δάσκαλο Παπαγιάννη, τὸν Πέζαρο, κι' ὕ-
στερα ἀπὸ πολλὰς περιηγήσεις στὴν Ἑλλη-
νικὴ Ἀνατολή καὶ στὴν Παλαιστίνη κατάν-
τησε στὶς Κυδωνίες καὶ στὴ Χιό, ὅπου κι' ἐτε-
λείωσε τίς σπουδὰς του στὰ ἐκεῖ καλά σκο-
λεῖα· στὶς Κυδωνίες δασκάλους εἶχε τὸ Βε-
νιαμὶν τὸ Λέσβιο καὶ τὸ Γρηγόρη Σαράφη,
στὴ Χιό τὸν Ἀθανάσιο τὸν Πάριο, ποὺ δι-
δασκε τὰ μαθήματα τῆς Λογιστικῆς, τῆς
Ρητορικῆς καὶ τὰ Θεολογικά, καὶ τὸν κύριον

Ἰωάννην Τσελεπή³⁾, ποὺ διδά-
σκε Ἀριθμητικὴ, Ἀλγεβρα, Τριγωνομετρία
καὶ Ἀστρονομία «τοῦ σοφοῦ Δελακάλε»⁴⁾.
Ὄντας στὴ Χιό «ἐστοχάσθη — γράφει ὁ
Διονύσιος Πύρρος — νά ἀπέλθω εἰς τὴν Εὐ-
ρώπην καὶ νά ἀκολουθῆσω πειραματικῶς,
ὄσα μαθήματα ἤκουσα ἀκροαματικῶς· ταύ-
την τὴν γνώμην μου φανερώνοντας καὶ εἰς τι-
νας ἐκεῖσαι μεγάλους ἀρχοντας καὶ ἐμπό-
ρους, ἐκρίθη ὡς ἤθελον ἅπαντες, οἱ ἐνά-
ρετοι ἐκεῖνοι ἀρχοντες Ράλης καὶ Ροδοκα-
νάκιδες λεγόμενοι ἐφοδιάσαντες μὲ συστα-
τικὰ γράμματα πρὸς τοὺς ἐν Λιβόρνῳ Χρι-
στιανοὺς καὶ ἐμπόρους, ἔγραφον νά μὲ συν-
τρέξουν χρηματικῶς νά ὑπάγω εἰς τὴν Πί-
ζαν τῆς Ἰταλίας νά ἀκολουθῆσω τὰς ἐπι-
στήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν, τὸ ὁποῖον καὶ
ἀμέσως εἰς πράξιν ἔβαλον⁵⁾, εἰς μίαν Χριστι-
ανικὴν ἐνάρετον οἰκίαν τῶν Χίων διατρίψας
δύο ἔτη σχεδόν, μηδὲν ἐδαπάνησα διὰ τὰς
ἀνάγκας μου, μάλιστα δὲ εἰς αὐτὴν τὴν
περίστασιν ἐφοδιάσαν με μὲ τροφὰς καὶ
χρήματα διὰ τὸν δρόμον μὲ ἐξαπέστειλαν
εὐχαρίστως εἰς τὸ καλόν, τοιοῦτοι ἦσαν οἱ
Χίοι τότε, καὶ τοιαῦτα καλά εἶχον, διὰ
τοῦτο κηρύττω εἰς δλους τὴν ἀλήθειαν, διὰ
νά ἐντρέπωνται οἱ φιλάργυροι πλούσιοι...
«Ὁ μακάριος διδάσκαλος Ψαλῖδας ὑπερα-
γαπῶν με τότε μοι ἔδωσε [ἐν ᾧ εὐρισκόμεν
εἰς τὰ Ἰωάννινα] μίαν ἐπιστολὴν συστατι-
κὴν πρὸς τὸν ἐν Λιβόρνῳ τῆς Ἰταλίας Μι-
χαὴλ Ζωσιμᾶν, ὡστε νά μὲ δεχθῆ καὶ νά
μὲ βοηθήσῃ καθόλα». Ὄταν ἔφτασε μὲ τὰ
πολλὰ στὸ Λιβόρνο ὁ καλοσυστημένος Διο-
νύσιος Πύρρος ἔγινε δεχτὸς «χριστιανικώ-
τατα» ἀπὸ τοὺς ἐπίτροπους τῆς Ἐλληνορ-
θόδοξης ἐκκλησίας· αὐτοὶ τὸν παρακαλέ-
σανε νά μείνῃ γιὰ λίγους μῆνες ἐκεῖ σὰ λει-
τουργός. «Ἐγὼ — γράφει ὁ Διονύσιος Πύρ-
ρος χωρίς νά ἐναντιωθῶ εἰς τὴν θέλησιν
τῶν εὐλογημένων ἀνθρώπων ἐκάθησα ἐφη-
μερεύων, χωρίς νά ἐξοδεύω τι, μοὶ ἤρχετο
ὁ μισθὸς τριάκοντα ἐνετικὰ χρυσᾶ τὸν μῆνα
ἀπὸ μισθὸν καὶ τυχερά, μάλιστα καὶ μὰς
ἐφίλευον συνεχῶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πλούσιοι
ἔμποροι· ὁμοίως μὲ ἐμὲ ἦτον καὶ ἄλλος ἱε-
ρεὺς ἐφημέριος, διδάσκαλος δὲ Ἑλληνικὸς
ἦτον ὁ σοφὸς Γρηγόριος ὁ Παλαιορίτης
(sic)... Ὑπῆγον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀοιδίμου
Νικολάου [γρ: Μιχαήλ] Ζωσιμᾶ,⁶⁾
τῷ ἐνεχείρισα τὴν συστατικὴν ἐπιστολὴν
τοῦ διδασκάλου Ψαλῖδα, ταύτην ἀναγνοὺς
μὲ ὑπεδέχθη φιλικώτατα, μὲ ὑπερηγάπησε,
μοὶ ὑποσχέθη λέγων, ὅτι εἶναι πρόθυμος
νά μοὶ δώσῃ ὅ,τι ἤθελον, καὶ ὁποῖαν χρεῖαν
εἶχον, μὲ ἐφίλευσεν ὁ μακαρίτης δις καὶ
τρὶς, μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπέθανεν χωρίς νά

1) Σὲ ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα ὁ Γρηγ. Πα-
λιουρίτης ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ἱεροπραξίας· κά-
ποτε κιόλας μαλώματα μεταξύ τῆς κοινότητος καὶ
τοῦ Γρηγ. Παλιουρίτη γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἱεροπρα-
ξίας ἐξέσπασαν. Πρβλ. καὶ Π. Γ. Ζερλέντη, ὅπου
σημειώνουμε παραπάνω, καὶ Ν. Τωμαδάκη, «Ἀ-
φιέρωμα εἰς Κ. Ι. Ἀμαντόν», σελ. 178.

2) Σελ. 1325.—Δὲς καὶ τὸ ἀρθρο μου γιὰ τὸν ἴδιο
Θεσσαλὸ στὰ «Γράμματα», τόμ. Ε' (1943) σελ. 71 κ. ἑ.

1) Σπουδασμένος μ' ἐξοδα τῆς Ἐλληνορθόδοξης
κοινότητος τοῦ Λιβόρνου, βλ. «Χιακὰ Χρονικά», τεύ-
χος Δ' (1919) σελ. 160 - 165.

2) Δ. Πύρρου, Περιήγησις, (βλ. παραπάνω,
σελ. 1384), σελ. 6 - 29.

3) Στὸ ἴδιο μέρος, σελ. 31 - 32.

4) Στὸ ἴδιο μέρος, σελ. 38, 46 κ. ἑ.

προφθάσω νά τοῦ ζητήσω τί ἤθελον»,... «λειτουργῶν ἐκεῖ [στό Λιβόρνο] ἐκφώνουν καί λόγους ἐπεκκλησίας Θεολογικούς τε καί συμβουλευτικούς, μόλον τοῦτο βλέπων τὰ περίεργα τῆς αὐτῆς πόλεως ἔκραξα διδάσκαλόν τινα καί με ἔμαθεν τήν χαλκογραφίαν καί μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔχαραξα καί ἐτύπωσα τόν ἅγιον Χαράλαμπον, τήν εἰκόνα τοῦ ὄπου ἔχάρισα, εὐθύς ἔπειτα ἐσύνησα καί ἕνα παραλληλοκύκλιον ἐκκλησιαστικόν, τὸ ὁποῖον τότε τυπώθηκε, ἐμοίρασα εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἔπειτα ἔστειλα καί εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἰδόντες ἡ ἀδελφότης τῆς ἐκκλησίας καί οἱ φιλόμουσι ἔμποροι Ροδοκανάκιδες, οἱ Χίοι, ὁ Πατριῶς, καί ὁ Τουφεξῆς καί ἄλλοι Ἕλληνες ἐσυμφώνησαν διὰ νά με πέμψωσιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Πίζης, διὰ τέσσαρα ἔτη». Ἀπ' αὐτὸ τὸ πανεπιστήμιον πῆρε τὸ διπλῶμά του ὡς γιατρός ὁ Διονύσιος Πύρρος σπουδασμένος καί σ' ἄλλους κλάδους καί τέχνες κατέβηκε στήν Ἑλλάδα, ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν λευτεριά της, δημοσίεψε πολλὰ ἔργα καί γενικά φάνηκε πολὺ χρήσιμος στήν πατρίδα μας.

Στὸ Λιβόρνο ἔμεινε ὁ Διονύσιος Πύρρος ὀχτῶ μηνες¹⁾ κάμνοντας ἰδιωτικά καί τὸ δάσκαλο· κι' ἀπὸ τότε, στὰ 1806 - 1807, κι' ἀπ' αὐτὴ τὴν πόλη πρέπει νά χρονολογηθῆ ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσα Πύρρου καί Κάλβου²⁾.

Κατὰ τὴν ἴδια κάπου ἐποχῇ, ποὺ ὁ Διονύσιος Πύρρος βρισκότανε στὸ Λιβόρνο, τυπώθηκε καί βιβλίον πατριωτικὸ, γεμᾶτο θαυμασμὸ γιὰ τὸ Ρῆγα, γεμᾶτο ἰδέες ἠθικές κι' ἀσβεστη ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Λευτεριά καί γενικά κατὰ τῆς τυραννίας. Βάνω ὀλόκληρη τὴν ἐπιγραφή αὐτοῦ τοῦ βιβλίου:

«*Ἑλληνικὴ Νομαρχία*. Ἦτοι λόγος Περί Ἑλευθερίας. Δι' οὗ ἀποδεικνύεται πόσον εἶναι καληώτερα ἡ Νομαρχικὴ Διοίκησις ἀπὸ τὰς λοιπὰς, ὅτι εἰς μόνον φυλλάττεται ἡ Ἑλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, τί ἐστὶ Ἑλευθερία, ὅπως ἰσχυρῶν κατωρθωμάτων εἶναι πρόξενος, ὅτι τάχιστα ἡ Ἑλλάς πρέπει νά συντριψῆ τὰς ἀλύσσοις της, ποῖα ἐστάθησαν αἱ αἰτίαι ὄπου μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἐφύλαξαν δουλην καί ὅποια εἶναι ἐκεῖναι ὄπου μέλλει νά τὴν ἐλευθερώσωσι. Συντεθεῖς τε καί Τύποις ἐκδοθεῖς ἰδίους ἀναλώμασι πρὸς ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων Παρὰ Ἄνονιμου τοῦ Ἑλλήνος. Ἐν Ἰταλίᾳ. 1806», Σκῆμα 16ον. Σελ. 266³⁾.

Κακοτυπωμένο καί γεμᾶτο ἀνορθογραφίες εἶναι τὸ βιβλίον τοῦτο, μὰ φλόγισε καρδιές κι' ἀκόμη: τοὺς σκλάβους γονιούς μας ἔκαμε ἀγωνιστές. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου λέγει ἀόριστα, πὼς αὐτὸ τυπώθηκε «ἐν Ἰταλίᾳ», εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι τυπώθηκε στὸ

Λιβόρνο⁴⁾. Συντάχτης τοῦ βιβλίου αὐτοῦ πιστεύεται ἀπὸ πολλοὺς ὁ φουμισμένος γιατρός καί πολιτικός Ἰ. Κωλέττης· δὲν εἶναι βέβαιον⁵⁾. Ὅτι ὅμως αὐτὸς ὁ τετραπέρατος Συρακιώτης, σπουδάζοντας κείνη τὴν ἐποχῇ στὴν Πίζα, εἶχε με κάποια λόγια καί με κάποιον τόπωνμα⁶⁾ φουντώσει τοὺς Ἕλληνας τῆς Τοσκάνας, εἶναι βέβαιον.

Ἐνῶ ὁ Διονύσιος Πύρρος φτιάνει χαλκογραφίες στὸ Λιβόρνο,⁷⁾ ὁ σοφὸς μονόμματος Γρηγόριος Παλιουρίτης τυπώνει στὴ Βενετία τὴν δίτομη *Ἐπιτομὴ ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος*. Ὁλόκληρος ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου λέγει: «Ἐπιτομὴ ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος συναρνησθεῖσα μὲν ὑπὸ Γρηγορίου Διδασκάλου τοῦ ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνομουσείου. Τύποις δὲ ἐκδοθεῖσα ἀδρᾶ δαπάνῃ τῆς πανεντίμου ἀδελφότητος τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Πόλει Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Τόμος Α'. Ἐπιστάσια καί Διορθώσει Σιπυριδωνος Βιλαντῆ]. Ἐν Βενετίᾳ 1807. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων» Σκῆμα 8ο, σελ. λβ + 277. Τόμ. Β', σελ. 358, στήν ἴδια πόλη καί στὸ ἴδιο τυπογραφεῖο τυπωμένος. Τὸ βιβλίον ἀφιερώνεται: «Τῇ τιμιωτάτῃ καί εὐσεβεστάτῃ Ἀδελφότητι τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων καί ἐμοὶ εὐργέτιδι». Στὸ τέλος τῆς ἀφιερώσεως ἡ ὑπογραφή: «Τῆς Πατρικῆς Ὑμῶν Εὐνοίας Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ καί Ὑμετέρα Θυγάτηρ». Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου: «Τοῖς ἐντευξομένοις Ἕλλησι καί φιλέλλησι» παίνεβεται ἡ φιλοπατρία τῆς φυλῆς μας⁸⁾ κι' ἡ ἀνάγκη νά σπουδάζεται ἡ πατρογονικὴ μας ἱστορία στὰ σκολεῖά μας:

«Κατ' ἐμὲ — γράφει ὁ Γρηγ. Παλιουρίτης — τῶν ἱστορικῶν βιβλίων ἡ σπάνις κρατεῖ τὸ Ἑλληνικὸν γένος εἰς ἀγνοίαν· ἡ δὲ ἀγνοία τοσοῦτον κατεκυρίευσεν αὐτό, ὥστε καί τὸ ὄνομα Ἕλληνας, οὐ μόνον δὲν θέλομεν νά δεχώμεθα, καί ὅτι τὸ ν' ἀκούομεν δυσσαρεστοῦμεθα. Ρωμαῖοι δὲ καλοῦμενοι

1) Στὸ ἴδιο μέρος καί τὴν ἴδιαν ἐποχῇ στὸ περιοδικὸ «Ἡὼς», Χρονιά Γ', ἀρθ. 1 (Ἰουλίου 1947) σελ. 28.

2) Ὁ μαθητὴς μου κ. Κώστας Παπαχρηστός με μιά του ἀνακοίνωση, ποὺ τὴν παρουσίασε ἡ ταπεινότητά μου στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὀρίζει τὸν Κορθώτη γιατρὸν Καλαρᾶ γιὰ συντάχτη τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας».

3) «Ἰδέα γενικὴ Περί τινῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων, καί περὶ τῆς φύσεως καί τῶν τοῦ θεοφαντικοῦ Ἐράνισμα. Κατὰ τὸ 1806. Ἐν Λιβόρνῳ. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Θωμᾶ Μάξι καί Σὺν» Σκῆμα 12ο, σελ. 80. Πρβλ. Δ. Σ. Γκίνη—Βαλ. Γ. Μέξας, Ἑλλην. Βιβλιογρ., τόμ. Α' σελ.

4) Βλ. παραπάνω, σελ. 452α.

5) Δ. Σ. Γκίνη—Β. Γ. Μέξας, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, τόμ. Α', σελ. 77 καί 137, ἀριθ. 463 καί 856, πρβλ. καί παρακάτω σελ. 1453α, ὄπισθ. 1 καί Ν. Τωμαδάκης, ὄπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 173 (ἡ β' ἐκδ. εἶναι ὄχι τοῦ 1814, ἀλλὰ τοῦ 1815).

6) «Οἱ Ἕλληνας γὰρ ὄπου ἂν ὦσι, τὸν αὐτὸν τῆς Ἑλληνικῆς Εὐγενείας χαρακτῆρα φυλάττουσι, ὁ πρῶτος καί κύριος σκοπὸς ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν δὲν ἐξαλείφεται, ἀλλ' ἕκαστος πρὸς τὴν Μητέρα καί τὴν Πατρίδα ἀφορᾷ καί πάντα ἐν ἀγαθῷ αὐτῆς ἐνεργεῖ καί πράττει. Ἑλλήνων γὰρ τὸ φιλοπατριδὸς εἶναι ἐξωριστὸν ἰδίωμα καί δι' αὐτοῦ ὁ ἱερός ἐκεῖνος λόγος ἐλέγχθη. «Μάχου ὅπερ Πιστεως καί Πατριδος». Ἐπειτα ἀκολουθεῖ τὸ παῖνεμα τῆς Ἑλληνορθόδοξης παροικίας τοῦ Λιβόρνου.

1) Δ. Πύρροῦ, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θεοφύλιον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθανάσιον Παπα-Πολυμέρου. Ἀθήνα 1839. Πρβλ. Μ. Γεωργίου, δ. σημ. παραπ., σελ. 122.

2) Ε. Κ. Σολδάτος, ὄπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 256.

3) Πρβλ. Δ. Σ. Γκίνη—Βαλ. Γ. Μέξας, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1803. Τόμ. Α', σελ. 66-67. Ἀριθ. 401.

χαίρομεν, διά νά χαρακτηρίζωμεν καλλίτερον τό δνειδος τῆς δουλείας, τήν ὁποίαν ἐλπίζομεν ἀπό τόν λαόν τῆς Ρώμης ὡς πατρικὴν τινα ἀρετήν. Σύγγνωτε, φίλτατοι ἀναγνώσται, ἀν τοῦ προκειμένου μου σκοποῦ ἐκπίπτω' ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο μὲ προτρέπει ἡ παρούσα κατάχρησις τῶν εἰς τὰ ἡμέτερα Σχολεῖα μαθημάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι παντελῶς ἀμελημένη καὶ σχεδὸν ἐξωστρακισμένη ἡ τῆς ἱστορίας παράδοσις, πράγμα τῷ ὄντι τὸ πλέον ὠφέλιμον εἰς τὸ Γένος, τὸ ὁποῖον ζητεῖ νά σπουδάξῃ τὴν ἀπόκτησιν τῆς προγονικῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς, ὅθεν εὐγαινόντες ἀπ' αὐτὰ εἴμεθα τοσοῦτον ἀπειροὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος καὶ τῆς Ἱστορίας τῶν προγόνων μας...»

Συνέχεια τῆς «Ἐπιτομῆς τῆς Ἑλλάδος» εἶναι ἄλλο ὀκτώμο ἔργο τοῦ Γρηγ. Παλιουρίτη με τὸν τίτλο «Ἀρχαιολογία Ἑλληνική»¹⁾. Ἀφιερώνεται τὸ βιβλίον, πού εἶναι δοκίμιον ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Βίου: «Τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλογενέσι κυρίοις Ἀλεξάνδρῳ Πατρινῷ καὶ Παναγιώτῃ Πάλλῃ τοῖς ἐξ Ἰωαννίνων»²⁾. Στὸν πρόλογο, πού γράφηκε στὸ Λιβόρνο, 1814, μῆνα Ὀχτ. 1814, βρίσκεις, διαβαστή μου στοχαστικὲς σκέψεις, πολύτιμες πληροφορίες καὶ καλὲς συμβουλὲς γιὰ σχολικὰ ζητήματα. Ὁ Πάτερ - Γρηγόριος π. χ. συμβουλεύει νά γίνουν ἕνα τὰ δυὸ σκολεῖα τῆς Ἑπειρωτικῆς πρωτεύουσας καὶ μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καταπάνεται ἐδῶ, εἶναι Κοραΐστῆς³⁾.

Τὶς συγγραφικὲς προσπάθειες τοῦ Γρηγορίου Παλιουρίτη παινεύουνε πολλοὶ συγκαίριτες του ὅπως ὁ Κοραΐς, ὁ Κούμας, ὁ Δ. Πύρρος, ὁ Φραγκούλης Ροδοκανάκης⁴⁾ καὶ πολλοὶ νεώτεροι. Μὰ κακὴ μοῖρα τὸν ἀρπαξε πολὺ γρήγορα· πέθανε στὰ 1816, μῆνα Μάρτη, στίς 23 (= 4 τ' Ἀπρ. ν. κ.)⁵⁾ καὶ

1) Ὁλόκληρος ὁ τίτλος: «Ἀρχαιολογία Ἑλληνική ἢ τοι φιλολογικὴ ἱστορία περιέχουσα τοὺς Νόμους, τὴν ἰδιότητα, τὰ ἔθιμα τῆς Ἑρησείας, τῶν Ἑορτῶν, τῶν Γάμων, καὶ Ἐπικηδείων, τὰ δημόσια καὶ τὰ κατὰ μέρος Παιχνίδια τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν Ἀθηναίων. Συνερανοσθεῖσα ἐκ διαφόρων συγγραφέων παρὰ Γρηγορίου Ἱερομόναχου παλιουρίτου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Διδασκάλου τοῦ ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνομουσείου. Τὸν γ' τόμον ἀποπληροῦσα τῆς αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Τόμος Α'. Ἐπιστολαὶ καὶ διορθώσεις Σ[πυρίδωνος]. Β[λαντῆς]. Ἐν Βενετίᾳ. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων 1815». Ὁ Β' τόμος φάνηκε κι' αὐτὸς στὰ 1815 ἀπ' τὸ ἴδιο τυπογραφεῖο. Δ. Σ. Γκρίνις — Β. Γ. Μέξας, Ἑλλην. Βιβλιογραφία, τόμος Α', σελ. 185, ἀριθ. 839. Πρβλ. καὶ Ἰ ο λ ό κ α ρ π ο Σ υ ν ο δ ι ν ό, στὰ «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. Β' (1924), σελ. 187 κ. ἐ., Κ. Μέρτζη, στὸ ἴδιο περιοδικό, τόμ. Ι' (1935) σελ. 145-149, ἀρθ. 449 (στὴν ἀρχὴ τοῦ τίτλου δὲν εἶναι: Ἀρχαία Ἑλληνική, ἀλλ': Ἀρχαιολογία Ἑλληνική).

2) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 1316 β. Τοῦ Πατρινοῦ ἡ σειρὰ κρατοῦσε ἀπὸ τὴν Παλιὰ Πάτρα, δὲν ἦταν ἀτόφιος Γιανιώτης.

3) Πρβλ. Ν. Τωμαδάκης, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 175 κ. ἐ.

4) Πρβλ. Π. Γ. Ζερλέντη, στὸ «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος», τόμ. Η' (1922/3) σελ. 110 κ. ἐ. «Χιακὰ Χρονικά», τόμ. Η' (1919) σελ. 162.

5) Πρβλ. τὸν ἴδιο στὸ περιοδικό «Παρνασσός», δ.

πατοῦσε, πεθαίνοντας, μόλις τὰ 38 χρόνια του· σὰν ἐχάθηκε ἄρχισε καὶ τὸ «Ἑλληνομουσεῖον» του σιγά-σιγά νά ξεπέφτῃ¹⁾.

Στὴ θανὴ τοῦ Γρηγ. Παλιουρίτη δὲν ἦτανε πιά στὸ Λιβόρνο ὁ Ἀντρέας Κάλβος· βρισκότανε στὴ Φλωρεντία, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ μνημονεύεται στίς 5 τ' Αὐγούστου τοῦ 1812, ὄντας παιδαγωγὸς ἐνοῦ ἀρχοντικοῦ Ζακυθινόπλου, τοῦ Στέφανου Βούλτσου (1796-21 Αὐγ. 1816). Στὸ Λιβόρνο μόνον περαστικά θά πῆγαινε ὁ ποιητὴς σὰν ἐγκατεστάθηκε στὴ Φλωρεντία (αὐτὸ εἶνε χωρὶς ἄλλο πρωτότερα ἀπὸ τίς 5 τ' Αὐγ. 1812).

Ξέρουμε, πῶς ὁ Κάλβος μαζί μὲ τὸ Στέφανο Βούλτσο τὴν ἀνοιχτὴ τοῦ 1813 πέρασε τὴν Ἑλληνικὴ Λαμπρὴ στὸ Λιβόρνο²⁾· ἐκεῖ θά συναντήθηκε, ἴσως γιὰ τελευταία φορὰ, μὲ τὸ Γρηγόριο Παλιουρίτη. Ὁ Κάλβος ἐκάθησε στὸ Λιβόρνο στὰ θρανία τοῦ «Ἑλληνομουσείου» μὲ δάσκαλο τὸν τετραπέρατο Παλιουρίτη· Γι' αὐτὸ δὲν ἔχουμε γραφτὲς πληροφορίες. Γιὰ τὴν ταπεινότητά μου ὁμως εἶναι βέβαιο, ὅτι γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ἀτσαλένιου χαρακτήρα τοῦ Ποιητῆ, γιὰ τὴν πουριτανικὴ διάθεσή του καὶ γιὰ τὸ φλόγισμα τοῦ πατριωτισμοῦ του μεγάλα ρεθίσματα σταθήκανε κηρύγματα, τραγούδια, συνομιλίαι, μαθήματα, διαβάσματα καὶ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Περραιβοῦ καὶ τοῦ Ἰδρωμένου καὶ τοῦ Παλιουρίτου καὶ τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ Κωλέττη καὶ τοῦ Κοραΐ κι' ἄλλων πατριωτῶν, πού ζήσανε στὸ Λιβόρνο ἢ ἦρθανε σὲ πνευματικὲς σκέσεις μὲ τὴν ἐκεῖ Ἑλληνορθόδοξη παροικία. Ὅσα γράφει ὁ Νικολέτος Κάλβος, σὲ γράμμα μὲ χρονολογία 10 τοῦ Δεκ. 1818, ἀπὸ τὴν Τεργέστη, στὸν ἀδερφό του, τὸν Ποιητῆ, πού βρισκότανε στὴ Λόντρα, κάπως ἔχουνε παρεξηγηθῆ· ὁ Νικολέτος ὁμιλεῖ γιὰ τὴ δική του «ἠλιθία ἀμάθεια», στὴν ὁποία εἶχε ἀνατραφεῖ, χωρὶς νά λέγῃ τίποτε γι' ἀμάθεια τοῦ ἀδερφοῦ του· στὸ Λιβόρνο ὁ Ποιητὴς θά εἶχε στενοχώριες οἰκονομικὲς μὰ σπουδὲς θά ἔκαμε· πρβλ. κι' ὅσα γράφει ὁ Νικολέτος Κάλβος στὸ λεγόμενον γράμμα: «μποροῦμε νά εἴμαστε εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν τύχη, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἀποκλειστικὰ καρπὸς ἀπὸ τοὺς ἰδρωτὲς μας καὶ τίς σπουδὲς, πού μονάχοι μας κάμαμε».

Δὲν πιστεύω, ὅτι ὁ Ἀντρέας Κάλβος στάθηκε ποτὲ στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμάδων³⁾. Δὲν πιστεύω, ὅτι ἡ «Διατριβὴ C. Z. σταλεῖσα ἐκ Παρισίων τῆ α' Μαρτίου 1820», πού δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικό «Ἑρμῆς ὁ Λόγιος» τοῦ 1820, σελ. 472—487

σημ. παραπάνω, σελ. 327 Πολόκαρπο Συνοδινό, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω.

1) Π. Γ. Ζερλέντη, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, Ν. Β. Τωμαδάκης, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 174.

2) Πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκης, δ. σημ. παραπάνω σελ. 177 κ. ἐ.

3) Πού νομίζει «πιθανόν» ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, ὅπου σημειώνουμε παραπάνω, σελ. 171 κ. ἐ.

«έγγραφο υπό Κάλβου του Ζακυνθίου (Calbo Zacintio)»¹⁾. Η υπογραφή Abalbo ή A. Balbo, που δυσκολοδιάβασε ο Κοραΐς σε μία επιστολή, γραμμένη Ιταλικά, που πήρε από το Λιβόρνο στις 11 του Γιούλη 1809 (γ.κ.), δεν πιστεύω, ότι «οὐδέν δύναται νά εἶναι εἰμὴ Α. Calbo»²⁾, ἀντίθετα θέλω νά πιστεύσω, πῶς ὁ Α. Calbo μπορεί νά εἶναι: ὁ Μεσολογγίτης Σπύρος Βάλβης, που εἶχε σπουδάσει στήν Πίζα συνήθιζε νά γράφει Ιταλικά τὸ παράνομά του Balbi κι' εἶχε μέ τὸ Λιβόρνο πολλές σκέσεις³⁾.

Ὡστόσο ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ξαπλώνεται σιγά-σιγά, τὰ μυστικά της κυριεύουν καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Διασπορά. Τὸ Λιβόρνο καὶ τὰ γειτονικά του γίνονται ἀξιόλογο κέντρο τῶν Φιλικῶν. Ὁ Χριστόφορος Περραιβός, ἀκούραστὸς ἀπόστολος τοῦ μεγάλου μυστικοῦ, ξαναρχίζει τίς παλιές του σκέσεις μέ τοὺς Ἕλληνες τοῦ Λιβόρνου. Ὁ Σ. Πέκερης [=ὁ πῖσημος Τριπολιτσιώτης Φιλικὸς Παν. Σέκερης] γράφει ἀπὸ τὴν Κώνηπολη (στίς 13 τ' Αὐγ. 1819) στὸν Ἀθανάσ. Τζακάλωφ, τὸ συνιδρυτὴ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, που βρισκότανε τότε στὸ Λιβόρνο⁴⁾.

Ἀπὸ τίς 21 τοῦ Γιούνη 1819 εἶχε μῆνι στὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὁ «Θωμᾶς Σπανιωλάκης Μονεμβασιεύς»⁵⁾. Ἐμπορος εἰς Λιβόρνο. Χρόνων 52...⁶⁾. Ὁ ἔθνικὸς ὁμῶς ποιητής, ὁ Ἀντρέας Κάλβος, δὲν ἦταν Φιλικός, τουλάχιστο δὲν ἀναφέρεται σ' ἐκείνους τοὺς κατάλογους τῶν Φιλικῶν, που ὡς τώρα βρεθῆκανε.

5. Ὁ Καλβινὸς ὕμνος στὸν Ναπολέοντα. Ὁ Σπ. Δεβιάζης ἐσημείωσε: «Μεταξὺ τῶν ἀναριθμητῶν ποιήσεων ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἥρωος, τοῦ Ναπολέοντος, βλέπομεν τῷ 1811 καὶ ἓν ᾠσμα (canzone) τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ [Ἀντρέα Κάλβου]»⁷⁾. Ἀπὸ τὰ χρόνια, π' ἀκούστηκε τὸ σάλπισμα τοῦ Ρήγα, κι' ἀκόμα πρωτότερα, ὁ πόθος τῶν προγονῶ μας γιὰ τὴν ἔθνικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ λευτεργιὰ ἐτράνεψε παντοῦ καὶ πολλοὶ στὸ πρόσωπο τοῦ Μποναπάρτη βλέπανε τὸ μυριπόθητο ἐλευθερωτὴ τῆς χώρας μας. Κι' ὄχι μόνο χρυσές ἀπαντοχές στηρίζανε οἱ προγονοὶ μας στὸν τρανὸ Κορσικανό, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸν ἐφαντάστηκαν παιδί τῆς γενιάς μας. Σπαρτιατομανιάτη!

Εἶχε γίνει μόδα κι' ἀνάμεσα στοὺς δικούς μας νά γράφουνε ὕμνους γιὰ τὸν Ναπολέοντα.

1) Παρομοίως ὁ ἴδιος, σελ. 165, τὸ πιστεύει βέβαιον.

2) Ὁ ἴδιος, σελ. 171.

3) Δὲς γι' αὐτὸν ὅσα ἔγραφε στὴ «Νέα Ἑστία», τεύχος Κ. Παλαμᾶ, τόμ. ΛΔ', τεύχ. 397, σ. 33 κ.ε.

4) Πρβλ. τὸ Περιδικὸ «Παρνασσός», τόμ. Γ' (1886).

5) Μονοβασίτης ἦταν ἀπὸ καταγωγή, Χιώτης ἀπὸ τὴ γέννησή του.

6) Βαλ. Γ. Μέξια, Οἱ Φιλικοί. Ἀθήνα 1937, σελ. 53, ἀρθ. 359.

7) Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις, τόμ. ΙΑ' (1908) σελ. 451. Πρβλ. κι' ὅσα γράφει ὁ Σπ. Δεβιάζης στὸ περιοδικὸ «Ἀκρίτας», τόμ. Δ', τεύχ. 26, 27, 28 (Ὀκτ.-Νοέμ.-Δεκ.) σελ. 292.

τα. Ἔτσι ὁ Παπ' Ἀντρέας Ἰδρωμένος¹⁾, ὁ δάσκαλος, γράφει «Ῥδὴν εἰς Ναπολέοντα, Πινδαρικὴν... καὶ ἑτέραν εἰς αὐτόν, Σαφικὴν»²⁾. Κι' ὁ φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Παπ' Ἀντρέα Ἰδρωμένου, ὁ Χριστόφορος Περραιβός³⁾, ἔγραψε κι' αὐτὸς ᾠδὴ στὸν Ναπολέοντα, που εἶχε μεγάλη κυκλοφορία, ξεχωριστὰ στὰ Ἐφτά Νησιά καὶ στὴ Ροῦμελη. Ὁ ὕμνος αὐτὸς βρίσκεται σὲ μιὰ τετρασέλιδη φυλλάδα, που ἔχει σκῆμα 8°. Οἱ τρεῖς πρώτες σελίδες τῆς φυλλάδας περιέχουνε τὸ λεγόμενο ὕμνον, στὴν τέταρτη σελίδα διαβάζουμε:

«Εἰ ΚΕΡΚΥΡΑ.

Χρόνος ἔκτος πολιτικῆς [= 1798]»

Ὁ ὕμνος ἔχει τὴν ἐπιγραφή:

ἝΜΝΟΣ ἙΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΨ

Παρ' ὄλης τῆς Γραικίας

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ἈΡΧΙΣΤΡΑΤΗΓΟΝ ΜΠΟΝΑΠ'ΡΤΕ

Εἰς τὸν ἦχον τῆς Καρμανιόλας⁴⁾

Οἱ δύο πρώτες στροφές τοῦ ὕμνου λέγουν:

Τί θάμβος, κι' ἄμετρος χαρὰ
Ὅπου μᾶς ἦλθ' εὐθύς παιδιὰ;
Μποναπάρτες τὴν Μάλτα,
Τὴν πῆρε μέ μιὰ σάλια
Ἐβίβα Μποναπάρτε

Ἐ λὲ σὸν νιοῦ Κανόν.
Μετὰ τὴν νίκην τὸν πεζὸν
Εἰς τῆς Γραικίας τὸν λαὸν
Στέλνει κ' ἔγκαρδιώνει
Πῶς τὸν ἐλευθερώνει
Ἐβίβα Μ.

Οἱ στροφές 7-9, οἱ τρεῖς τελευταῖες τοῦ ὕμνου, λέγουν:

Τὸ ρόκαλόν σου Ἡρακλῆ,
Τ' ἀνίκητον, καὶ τὸ ταχύ,
Τὰ ἄνω κατ' ἄς φέρη,
Τὸ πλῆθος τὸ προσμένει.
Ἐβίβα Μ.

Ἑλλάς Ἡπειρος καὶ Μωρι
Κι' ὄλη Γραικῶν ἡ γενεά,

1) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 1382β Εἰκόνα τοῦ Παπ' Ἀντρέα Ἰδρωμένου βλέπετε στ' Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1874 ὑπὸ Εἰρηναίου Ἀσωπίου, τόμ. Η', Ἀθήνα 1873, ἀνάμεσα στίς σελ. 208 καὶ 209. Γιὰ δὲ τὸν ἕγγονο τοῦ Παπ' Ἀντρέα, τὸν Ἀντρέα Μ. Ἰδρωμένο (1853-1917) βλ. Κωστάντινο Παλατιανὸ στοῦ Ἀντρέα Μ. Ἰδρωμένου, Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου (1815-1864), ἔκδ. Β' (=Ἑταιρεία πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑπτανησιακῶν Μελετῶν), Κέρκυρα 1935, σ. 9-12.

2) Πρβλ. Ἰωάν. Δ. Ρωμανό, δ. σημ. παραπ., σελ. 508.

3) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 1380 β.

4) Καρμανιόλα εἶναι γαλλικὸ ἐπαναστατικὸ τραγούδι, που τὸ μετάφρασε μέ παραλλαγές στὴ γλῶσσα μας ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς Φεραῖος· πρβλ. Νίκο Α. Βέη, στὰ Ἑλεῦθερα Γράμματα, τόμ. Α', τεύχ. 12 (27 τοῦ Γιούλη 1945), σελ. 11-12: «Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς-Φεραῖος καὶ τὰ δύο ἐπαναστατικὰ τραγούδια ἢ Καρμανιόλα καὶ τὸ Χαρήτε τῆ ζωῆ».

Τὸν ρύστην καρτεροῦμεν.
Χωρὶς νὰ διγνομοῦμεν.
*Εβίβα Μ.

Φθάσε Ἡρώων Πρόεδρε,
Σῶσε Γραικίαν Πρόγονε,
Κι' αὐτὴ χωρὶς κολόνας,
Σὲ κάμει εἰς αἰῶνας.
*Εβίβα Μ.

Νὰ ζῆ, νὰ ζῆ καὶ τοῖς νὰ ζῆ
*Ὁ Μποναπάρτε κι' ὄλ' μαζύ.
*Ἄς ἔλθῃ τὸν ζητοῦμεν,
Κ' ἡμεῖς μαζύ κινούμεν.
*Εβίβα Μ. 1)

Στὸ τέλος διαβάζουμε «Ποίημα Χριστοφόρου Περραιβοῦ». Ἡ τετρασέλιδη φυλλάδα, ποὺ περιέχει αὐτὸν ὕμνο, τυπώθηκε «Ἀπὸ τὴν τοῦ Γένους Τυπογραφίαν ἐν Κερκύρα», ὅπου τυπώθηκε κι' ἄλλο σπανιότατο φυλλαδάκι ἀπὸ 12 σελ., σκῆμα 8^ο, χωρὶς χρονολογία (ὅμως χωρὶς ἄλλο 1801 - 1809). Περιέχει αὐτὸ τὸ δωδεκάσέλιδο φυλλαδάκι ἕναν ὕμνο 2) ἀπὸ 42 στροφές μετὰ τὴν ἐπιγραφή

« ὝΜΝΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΎΣ
τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλης τῆς Γραικίας
Πρὸς ξαναπόκτησιν τῆς αὐτῶν Ἐλευθερίας. »

Ὁ τελευταῖος αὐτὸς ὕμνος, ποὺ κάθε του στροφή τελειώνει μετὰ τὸ γύρισμα: Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά ἢ Στὴ φωτιά μπρὲ παιδιὰ ἢ Μὲ χαρὰ μπρὲ παιδιὰ Μὲ χαρὰ στὴν Τουρκία, στὸν Δουνιά μπρὲ παιδιὰ, τὴν Τουρκία μπρὲ παιδιὰ, κλ. δὲ γράφτηκε ἀπὸ τὸ Ρήγα Βελεστινλή - Φεραῖο 3), καθὼς θέλουμε μερικοί, ἀλλ' εἶναι ποίημα, καθὼς πιστεύω, τοῦ Χριστόφορου Περραιβοῦ 4). Κι' ὁ Ἄντ. Μαρτελάος μετὰ φλογεροῦς στίχους τραγούδησε τὸν Ναπολέοντα:

*Ἡρώας ὁ Βοναπάρτης
τὴν Ἑλλάδα ν' ἀναστήσῃ
καὶ χωρὶς ν' ἀγοπορήσῃ
πέμπει ἕνα στρατηγό.*

1) Σπ. Π. Λάμπρου, Μικτὰι σελίδες, σελ. 648 - 650.

2) Ὁ ὕμνος αὐτὸς τυπώθηκε ἀπὸ τὸ Μιχ. Λάμπρο, στὸ περιοδικὸ «Παρνασσός», τόμ. Η' (1884) σελ. 327-330 «κατὰ τὸ μόνον περισσώζομενον ἀντίτυπον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πατρός» τοῦ Π. Λάμπρου. Ὁ Σπ. Π. Λάμπρος μνημονεύει, δ. σημ. παραπ., σελ. 650-652, τὸν ὕμνο αὐτὸν καὶ τυπώνει κι' ὅλας κομμάτια ἀπ' αὐτὸν χωρὶς νὰ θυμηθῆ, ὅτι ὁ ἀδερφός του Μιχαῆλος Λάμπρος τὸν εἶχε δημοσιεύσει, ὅπου σημειώθηκε παραπάνω. Καὶ σὲ μιὰ παραλλαγή τάχατε «ὕμνου τινός» τοῦ Ρήγα [γρ. τοῦ: Κοραῆ], ἔργο τοῦ Κεφαλλονίτη Μακάριου Ξυδία, (πρβλ. Ἡ Τσιτσέλη, στὸ περιοδικὸ «Παρνασσός», δ. σημ. παραπ., σελ. 567-571) μὴ φαίνεται, πῶς πρέπει νὰ νοηθῆ ὁ μεγάλος Μποναπάρτης.

3) Ἀπὸ τὴν τοῦ Γένους Τυπογραφίαν ἐν Κερκύρα τυπώθηκε (μεταξὺ 1801 - 1809) κι' ὁ «Θούριος» τοῦ Ρήγα, ἴσως ἀπὸ τὸν Περραιβό. Βλ. Σπ. Μ. Θεοτόκη, Ἀναμνηστικὸν τεύχος τῆς Πανιονίου Ἀναδρομικῆς Ἐκθέσεως, Κέρκυρα 1914, σελ. 125 - 128.

4) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 651 - 652. Ἄνδρ. Μ. Ἰδρωμένου, Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Κερκύρας, Κέρκυρα 1895, σελ. 98 - 99 (Β' ἔκδ. 1930).

Τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους
σταθερὰ νὰ μᾶς ἀφήσῃ
καὶ νὰ μὴν ἐγκαταλείψῃ
τοὺς λαοὺς ἐδῶ ποτέ.

Νέος ὁ Κάλβος, ὄντας ἀκόμη στὸ Λιβόρνο, μόλις 19 χρονῶν, ἀκολούθησε μιὰ μόδα γύρο ἀπὸ τὸν ἄντρα, ποὺ τὸν ἐλπίζανε οἱ προγονοὶ μας γιὰ τὸν ἰδεολόγο ἐλευθερωτὴ τῆς πατρίδος μας. Τί ἦτανε λογοτεχνικά καὶ τί ἔχταση εἶχε ὁ Καλβικός αὐτὸς ὕμνος δὲν ξέρουμε. Κανένα ἀντίγραφο του δὲν εὐρέθηκε ὡς τώρα. Θὰ τὸν ἔκαψε ὁ ἴδιος ὁ Ποιητής, ὅταν ὁ Μποναπάρτης εἶχε πάψει πὰ νὰ εἶναι ὁ ἐργάτης τῶν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν καὶ γινότανε κατακτητὴς καὶ δυνάστης λαῶν, ὅταν κι' ὅλας στὴν Ἰταλία προσπαθοῦσε νὰ πνίξῃ κάθε φιλελεύθερη λαλιά κι' ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴ τῶν Τάφων καὶ τῶν Χαρίτων, κρυφά, σὰν πολιτικὸς φυγόδικος, νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ νὰ ζητήσῃ ἄσυλο στὴν Ἑλβετία 2) γιὰ νὰ σώσῃ ἑτοῖ τὴ ζωὴ του.

6. Ὁ Δημ. Δρόσος καὶ ὁ Ἄντρέας Κάλβος ἦσαν φίλοι· αὐτὸ τὸ ξέρουμε ἀπὸ μιὰ στὰ ἰταλικά γραμμένη ἐπιστολή, ποὺ στέλνει στὶς 2 Αὐγ. 1813 ὁ Δημ. Δρόσος ἀπ' τὸ Λιβόρνο στὸν Ἄντρέα Κάλβο, ποὺ βρισκετο στὴ Φλωρεντία κοντὰ στὸν Οὐγγο Φώσκολο. Τὰ ἰταλικά τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δημ. Δρόσου, Ἑλληνα γεννημένου στὴν Ἰταλία, εἶναι ἀρχαιοπρεπὰ, μετὰ ποιητικὰ χαμολούλουδα καὶ περιφράσεις· ἔχει ὁ ἐπιστολόγραφος παραπάνω κατὰ τοῦ φίλου καὶ ξέρει πῶς πικρὰ καὶ περιγελαστικὸ νὰ τὰ πῆ.

Ἡ λεγόμενη ἐπιστολή πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπ' τὸ Φωσκολιστὴ Camillo Antona-Traversi 3) καὶ μεταφράστηκε καὶ στὴ γλῶσσα μας 4).

Ὁ Δημ. Δρόσος, ὁ φίλος τοῦ Ἄντρέα Κάλβου, δὲν κρατοῦσε ἀπὸ τὴ γνωστὴ Τηνιακὴ οἰκογένεια 5), μόνον κρατοῦσε ἀπὸ μιὰ

1) [Σ. Δεβιάζη], Ἡ Λύρα τοῦ Ἄνδρ. Δρόσου Κάλβου καὶ ἀνέκδοτος ὕμνος Ἄντωνίου Μαρτελάου. Ζάκυνθος 1881 σελ. 137-144, στροφές 28 καὶ 34. Πρβλ. καὶ παραπάνω, σελ. 1228 κ.ε. Μερικοὶ τὶς παραπάνω στροφές τὶς ἀποδίδουσι στὸν Περραιβό· πρβλ. Γ. Κορδάτο, δ. σημ. παραπάνω, σελ. 42. Πρβλ. Φάνη Μιχαλοπούλου, Οἱ μεγάλοι μας ἀναγεννηταί... Ρήγας ὁ Βελεστινλής (1757 - 1798). Ἀθήνα 1930, σελ. 97, πρβλ. καὶ σελ. 59 κ.ε., 108 - 111.

2) 1 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1815.

3) Στὴ μελέτη του «Notizie e documenti sopra Andrea Calbo», δ. σημ. παραπάνω.

4) Βλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, στ' «Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ι. Ἀμαντόν», σελ. 187 - 189 [καὶ «Ἀφιέρωμα στὸν Κάλβο», σελ. 54 - 55, ὅπου καὶ παλιώτερη βιβλιογραφία].

5) Γιὰ δαύτη κοίταξε πρῶτα-πρῶτα τὸ βιβλίον «Ἱστορία τῆς νήσου Τήνου ἀπὸ τῆς πέμπτης σταυροφορίας μέχρι τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκείθεν μέχρι τοῦ 1821 ὑπὸ Δρόσου Ν. Δρόσου», Ἀθήνα 1870 (γιὰ τὸ συγγραφέα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ποὺ σὲ δαῦτο δὲν ἀναφέρεται κανένας στιχοπλέκτης Δημ. Δρόσος πρβλ. καὶ τὸν ἐπικηδεῖο του λόγο ἀπὸ τὸν Π. Ρομπότη στὸ περιοδικὸ «Ἐφημερίς Φιλομαθῶν», τόμ. ΙΗ', 1870, σελ. 2037 - 2038, πρβλ. καὶ σελ. 2032, καὶ τὸ σημεῖωμα τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη «Νικολάου Κασσομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῶν Ἑλλήνων 1821 - 1833», τόμ. Α', Ἀθήνα 1940, σελ. 166.

πίσημη Γιαννιώτικη φάρα¹⁾, που παρακλάδι της ήτανε και στο Λιβόρνο²⁾. Στά 1783, ανάμεσα στους συδρομητές του α' τόμου της 'Εκκλησιαστικής 'Ιστορίας, που γράφει ο περίφημος Μελέτιος Μήτρου (δημοτροπολίτης της 'Αθήνας³⁾), μνημονεύεται ο Γεώργιος Δρόσος, Γιαννιώτης, κάτοικος στο Λιβόρνο⁴⁾. Κάπου πέντε χρόνια αργότερα μνημονεύεται στο Λιβόρνο, στά 1788, συδρομητής των ηθικών και πανηγυρικών λόγων του Ζακυθηνού 'Ιωάσαφ Κορνηλιού⁵⁾ «ο τίμιος Γεώργιος Δρόσος 'Ιωάννου». Δεν έχω καμιά δυσκολία να δεχτώ, ότι ο Γιαννιώτης Γεώργιος Δρόσος, στά 1783, στο Λιβόρνο, κι' ο Γεώργιος Δρόσος 'Ιωάννου στην ίδια πόλη, στά 1788, είναι το ίδιο πρόσωπο. Μπορεί ο Γεώργιος 'Ιωάννου Δρόσος να ήτανε πατέρας του Δημήτρ. Δρόσου, του φίλου του Ποιητού. Στόν κατάλογο, που αναφέρει ποιοί 'Ελληνες στο Λιβόρνο συντρέξανε για να τυπώση ο Γρηγ. Παλιουρίτης τό δίτομο βιβλίο του «'Αρχαιολογία 'Ελληνική», που είδε — καθώς έγγραψαμε⁶⁾ — τό φως του τύπου στά 1815, αναφέρεται ανάμεσα σέ Γιαννιώτες κι' ο «Δημήτριος Δρόσος» = ο φίλος του 'Αντρέα Κάλβου, κι' αυτός από Γιαννιώτικη σειρά. Στά 1829 - 1831, στάθηκε υποδιδάσκαλος της 'Ελληνορθόδοξης σχολής του Λιβόρνου ο «'Ιωάννης Δρόσος καλούμενος, επί διετείαν διδάξας..., δι' έπιστολής αυτού προς την κοινότητα, καταλαβών την θέσιν»⁷⁾. Αυτός ο 'Ιωάννης Δρόσος είναι άδελφός του Δημήτρ. Δρόσου. 'Ο Δημήτρ. Δρόσος, ο φίλος του 'Αντρέα Κάλβου, ήτανε έμπορος. Έτσι αναφέρεται στά 1820 σ' ένα κατάλογο, που σώζεται σ' αρχεία της 'Ελλη-

νορθόδοξης παροικίας του Λιβόρνου¹⁾. 'Ωστόσο ο Δημήτρ. Δρόσος αγαπούσε τή λογοτεχνία, δοκίμασε κι' άλλας τή δική του τέχνη, γράφοντας στή γλώσσα μας και στά 'Ιταλικά ποιήματα και δράματα.

Καθώς φαίνεται, τό Πάσχα του 1813, που πέρασε ο Κάλβος μαζί με τό μαθητή του Στέφανο Βούλτσο στο Λιβόρνο²⁾, τότε ο Ποιητής κι' ο Δημήτρ. Δρόσος, οι δυό νέοι, «που σέ περασμένους χρόνους ή φιλία βασιλευε ανάμεσά τους» ξανασυναντήθηκαν. 'Ο Δημ. Δρόσος παρακάλεσε τότε τόν 'Αντρέα Κάλβο, σάν έπιστρέψει στή Φλωρεντία, να του στείλη «τήν πολύπραχτη τραγωδία με τόν τίτλο Αΐας («Ajace»), τό έργο του Φώσκολου, που για πρώτη φορά είχε παρασταθή στις 9 του Δεκ. του 1811 στο θέατρο της Σκάλας του Μιλάνου³⁾. 'Ο 'Αντρέας Κάλβος έδωσε τό λόγο του να κάμη τή χάρη του παλιού φίλου του, να του στείλη τήν «πολύπραχτη τραγωδία» με τόν τίτλο ο Αΐας. Αυτό τό δράμα ήτανε άποτυχημένο, είχε κιάλας από τή λογοκρισία άπαγορευθή ή κυκλοφορία του στα βιβλιοπωλεία, γιατί σ' αυτό τό έργο κρυφές προσβολές κατά του αυτοκράτορα της Αυστρίας κι' άλλων άντιδραστικών ξεφουρνίζονται. 'Επειδή — καθώς είπαμε — δεν έκυκλοφορούσε έλεύθερα στή βιβλιοπωλική αγορά ο «Αΐας» του Φώσκολου, γι' αυτό ίσια-ίσια ήτανε περιζήτητος, μάλιστα από τους 'Ελληνες, που για τό κακούργημα κατά του Ρήγα μισούσανε τους Αυστριακούς προδότες του κι' από τό άλλο μέρος, φυσικά, με συγκίνηση άκούγανε έργα ξενόγλωσσα μ' έλληνικούς τίτλους· μη ξεχνάμε, ώστόσο, πως τότες οι 'Ελληνες της 'Ιταλίας τό Ζακυθηνό Φώσκολο τόν περνούσαν πέρα-για πέρα για άκαίριο πατριώτη τους, άφου τόν άκούγανε να μιλή τήν έλληνική μητρική του γλώσσα και να τραγουδή μ' άλλους 'Εφτανησιώτες 'Ελληνικά «Κλέφτικα τραγούδια».

'Ο Δημήτρ. Δρόσος ήθελε να χαρή και να θαυμάση τις όμορφίες της Φωσκολικής τραγωδίας με τόν τίτλο Αΐας· είχανε χρόνια περάσει, από τότε που τό δράμα τουτο είχε παιχτή, και δεν είχε κατορθώση να τό διαβάση. 'Ηλπιζε ο Γιαννιώτης θαμαστής του Φώσκολου, πως ο φίλος του, ο 'Αντρέας Κάλβος, θα κρατήση τό λόγο του και γρήγορα θα του στείλη τό έργο του μεγάλου «'Οδηγού και Δάσκαλου»⁴⁾. Περιμένε τέσσερες ολόκληρους μήνες, μά ο μυριοπόθητος «Αΐας», παρά τήν υπόσκεση του φίλου του 'Αντρέα

1) Κοίταξε Π. 'Α[ρ]αβαντινο[ύ], Χρονογραφία της 'Ηπείρου, τόμ. Β', 268. «'Ηπειρωτικά Χρονικά», τόμ. ΙΓ' (1938), σελ. 141, ΙΔ' (1939) όπου τ' αρχείο του Γεώργιου Σταύρου, σελ. 338, όπου σκετικές παραπομπές, (έδώ αναφέρεται, σελ. 91, 116, 226, 245, 296, ένας πίσημος Δημήτριος Δρόσος· αυτός δεν είναι ο ίδιος με τό φίλο του Κάλβου, — αλλά — καθώς στοχάζομαι —, συγγενής εκείνου είναι ο Δημήτρης τ' 'Αναστάση Δρόσου, ο γραμματικός του Μουχτάρ πασά του Τσελενλή πρβλ. Β. Πυρσονέλλα στα «'Ηπειρωτικά Χρονικά», τόμ. Ι' (1935), σελ. 91 - 155, ΙΓ' (1938), σελ. 135).

2) Π. λ. παραπάνω, σελ. 1316α.

3) Βλ. τή μικρή μου μελέτη στο περιοδικό μου «Byzantinisch — Neugriechische Jahrbücher», τόμ. ΙΖ'.

4) Βλ. ο. του Α' τόμου της 'Εκκλησ. 'Ιστορίας του Μελετίου.

5) «Λόγοι ήθικοί πανηγυρικοί και έπιτάφιοι. Συντεθέντες μέν και 'Εκφωνηθέντες παρά του έν 'Ιεροδιδασκάλου, και 'Ιεροκήρυκος της του Χριστού Μεγάλης 'Εκκλησίας Κυρίου 'Ιωάσαφ Κορνηλιού του εκ Ζακύνθου. Διαιρεθέντες δε εις τόμους δύο...». Τόμ. Β'. Βενετία, 1788, σελ. 97. Πρβλ. Κ. Μέρτζιο, όπου σημειώθηκε παραπάνω, σελ. 128 - 9, άριθ. 357.

6) Σελ. 1453α κ. έ.

7) Πρβλ. Κ. Μέρτζιο, στα «'Ηπειρωτικά Χρονικά», τόμ. Ι (1935), σελ. 148.

8) Περι κλής Γ. Ζερλέντης, «Περί της έν Λιβόρνω 'Ελληνικής Σχολής (1805 - 1837)», όπου σημειώθηκε παραπάνω, σελ. 338 - 339.

1) 'Εθνική Βιβλιοθήκη 'Αθηνών Α. 306: «1820 Nomi e professioni di Greci di Rito Orientale attualmente stabiliti in Livorno», όπου σημειώνεται: «Demetrio Drosso negoziante Piazza d' Arno 1200 piano 1o». Πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, δ. σημ. παραπ., σελ. 189.

2) Βλ. παραπάνω, σελ. 1453β.

3) Βλ. «'Νέα 'Εστία», τόμ. Β', φυλλάδιο 10 (1 του Σεπτ. 1927), σελ. 584.

4) Κατά τή γνωστή φράση του Dante: sublime duce e Maestro· έδώ έννοείται ο Φώσκολος.

Κάλβου, δὲν ἤρχετο. Στὸ μεταξύ πήγαινε καθ' ἑμὲρ νὰ στὸ ταχυδρομεῖο ὁ κακομοίρης Γιαννιώτης ἀναζητῶντας «κάποιο χαρτί γραμμένο» ἀπὸ τὸν Κάλβο, μὰ τοῦ κάκου. Ὁ Κάλβος ἦτανε γενικὰ ἀκατάστατος στὴν ἀλληλογραφία του, ἔπερνε πολλὰ γράμματα κ' ἔγραφε λίγα, πολλές φορές ἀφῆνε χωρὶς ἀπάντηση τὰ γράμματα τῶν φίλων του. Τὸ λοιπὸν, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν Κάλβο δὲν εἶχε κανένα μαντάτο, ἔχασε ὁ Δημήτρ. Δρόσος τὴν ὑπομονή του κ' ἔγραψε στὸν παλιὸ του φίλο στὶς 2 Αὐγ. 1813 τὸ γράμμα, ποῦ ἀνάφερα. Ὁ Δημήτρ. Δρόσος παίζοντας μὲ τὰ ἰταλικά φτερωτὰ λόγια «fede, infida, si fida», ἀρχίζει τὸ γράμμα μ' ἓνα πείραγμα:

*«Ha ben di bronzo il cuor che dell'
[infida
fede di Calbo mancator si fida»*

= ὁλόκληρη προύτινη ἔχει τὴν καρδιά εκείνος ποῦ πιστεύει: στὴν ἀπιστη πίστη τοῦ Κάλβου ποῦ δὲν κρατῶν τὸ λόγο του.

Παρακάτω ὁ Δημήτρ. Δρόσος παρακαλεῖ καὶ πάλι τὸν παλιὸ του φίλο νὰ τοῦ στείλῃ τὸ Φωσκολιανὸ δράμα «Αἴας» ἢ τουλάχιστο νὰ τοῦ γράψῃ λίγες γραμμὲς γιὰ νὰ μάθῃ πῶς δὲν μπορεῖ πιά ὁ πόθος του νὰ ἐκπληρωθῇ.

Τελειώνει τὸ γράμμα φιλικὰ καὶ περιγελαστικά:

«Χαῖρε ὁ ἀπὸ σένα λιγώτερο σοφός, ἔμως ἀντάξιος φίλος Δημήτριος Δρόσος...»¹⁾

Ἀπάντησε σ' αὐτὸ τὸ γράμμα ὁ Ἀνδρέας Κάλβος:

Στὸ δοκίμιό τοῦ Ἰωσήφ Δεκινιάλα γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Φιλολογία²⁾, διαβάζουμε³⁾:

«Δρόσος Δημήτριος. Συνέγραψεν Ἰταλιστὶ τραγωδίας τινάς, ἐν Λιβόρνῳ, 1830. Ἔτι κατὰ τὸ ἔτος 1831, εἶχε προκηρύξει τὴν ἔκδοσιν Ἑλληνικῶν τινῶν ποιημάτων του, τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζω ἂν ἐτυπώθησαν». Ἡ ταπεινότητά μου πιστεύει, πῶς τὰ ἑλληνικά «Ποιήματα», ποῦ ὁ Δημήτριος Δρόσος «κατὰ τὸ ἔτος 1831 εἶχε προκηρύξει», ὅτι θὰ τύπωνε, δὲν εἶναι τίποτε ἀλλο ἀπ' τὴ συλλογὴ του «Ρυθμοὶ Λυρικοί». Τὸ ξώφυλλο τῆς ποιητικῆς αὐτῆς συλλογῆς ἔχει τὸν τίτλο «Ρυθμοὶ Λυρικοὶ Δημητρίου Δρόσσου. Ἐν Λιβόρνῳ. Ἐκ τῆς τυπογραφίας καὶ λιθογραφίας τοῦ Σάρδι 1833». Ἀλλοιῶτικος εἶναι ὁ τίτλος στὸ σῶφυλλο τῆς συλλογῆς: «Πρόδρομος τῶν ποιητικῶν Πονημάτων Δημητρίου Δρόσσου. Ἐν Λιβόρνῳ. Ἐκ τῶν πειστηρίων τῆς τυπογραφίας καὶ λιθογραφίας τοῦ Σάρδι».

Στοὺς «Ρυθμοὺς Λυρικοὺς» γράφει ὁ Δημ.

Δρόσος κατὰ «μίμησιν τῆς ὤδης τοῦ Ρήγα» τὶς στροφές:

*Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων
ἰδοὺ δόξης ὁ καιρὸς
πλέον φόβος τῶν κινδύνων
δὲν ὑπάρχει τρομερός.*

δ

*Ἑλληνες ἄγστε,
τὰς λίρας λάβετε,
καὶ τῶν ἡματιῶν Ἰλαρῶς
ἄς εἶν' ὁ ἦχος βροντερός.*

Ὅπως κι' ἄλλοι πολλοί, παλιοὶ καὶ συγκαιριότες μας, ἔτσι κι' ὁ Δημ. Δρόσος ἐπίστευε, πῶς τὸ ἐπαναστατικὸ τραγοῦδι, ποῦ ἀρχίζει μὲ τὸ στίχο «Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων» ταιριαστῆκε ἀπὸ τὸ μεγάλο Πρωτομάρτυρα¹⁾.

Ἀπὸ τὶς τραγωδίες, ποῦ ὁ Δημ. Δρόσος «συνέγραψεν Ἰταλιστὶ... ἐν Λιβόρνῳ 1836»—κατὰ τὸ σημείωμα τοῦ Ἰωσήφ Δεκινιάλα²⁾—γνωρίζω μία: *Ifigenia | di | Demetrio Drosso | Livorno | Dalla Tipografia Zanobetti | MDCCCXXX* (σελ. ἀριθμ. 6—71).

Τὰ ποιητικὰ δοκίμια τοῦ Δημ. Δρόσου, καθὼς φαίνονται στοὺς Λυρικοὺς Ρυθμοὺς του, εἶναι παρὰ πολὺ μέτρια· κ' ἡ ἐμπνευσή του εἶναι ταπεινὴ καὶ στὴν ἐχτέλεση δείχνεται ἀδέξιος. Μπορεῖ ἄλλα τραγοῦδια του, ποῦ δὲν τὰ ξέρουμε, νὰναι λυρικώτερα καὶ ρυθμικώτερα παρ' ὅτι τὰ τραγοῦδια τῆς συλλογῆς, ποῦ γιὰ δαύτη γίνεται δῶ λόγος. Μπορεῖ ἀκόμη ὁ φιλόμουσος καὶ συμπαθητικὸς Ἑλληνας τοῦ Λιβόρνου ν' ἀνέβηκε κάπως ψηλότερα στὸν Ἰταλικὸ Παρνασσό· δὲν τὸ ξέρω. Ὡστόσο πιστεύω, πῶς ἀληθινότερος ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τῆς συλλογῆς «Ρυθμοὶ Λυρικοὶ» εἶναι ὁ πεζὸς πρόλογός του, ποῦ σὲ τοῦτο ὁ Δημ. Δρόσος μᾶς ἱστορεῖ προσωπικὰ τοῦ πράματα καὶ πίκρες καὶ φαρμάκια, ποῦ δοκίμασε στὰ εἴκοσι ἀπάνω-κάτω χρόνια, ποῦ πέρασαν ἀπὸ τότε, ποῦ ἔγραψε τὸ παραπάνω γράμμα στὸν Ἀντρέα Κάλβο.

«Φίλε ἀναγνώστα! — μ' αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Δημ. Δρόσος ἀρχίζει τὸν Πρόλογό του. — Πρὶν ἀναγνώσης τοὺς λυρικοὺς μου ρυθμούς, θέλω νὰ σὲ διηγηθῶ τινὰ μῦθον· ἀλλ' ὁ μῦθος θέλ' εἶσθαι ἀληθῆς ἱστορία, ἐνῶ τὰ λυρικά ἐκεῖνα πονήματά μου εἶναι μόνον μωρὰς καὶ φανταστικῆς Μούσης πλάσματα. Σὺ δὲν μὲ γνωρίζεις, οὐδ' ἔχεις ἴσως ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃς σχέσιν μετ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ εἶσαι ἄνθρωπος, καὶ ὅλοι γενικῶς οἱ ἄνθρωποι εἶναι περίεργοι, πιθανῶς

1) Πρβλ. Κ. Ἀμαντο, στὰ «Ἑλληνικά», τόμ. Η' (1935) σελ. 207.

2) Ὁ Ἰωσήφ Δεκινιάλας, φαίνεται, εἶχε γνωρίσει στὴν Ἰταλία προσωπικὰ τὸν ποιητὰρ Δημ. Δρόσο (Δρόσσο!).

3) Ἡ συλλογὴ ἔχει 81 σελίδες (ἡ τελευταία εἶν' ἀγραφή), σκῆμα 80. Πρβλ. Δ. Σ. Γκίνη - Β. Γ. Μέξη, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Τόμ. Α', σελ. 341, ἀρθ. 2309, 2313 (ἀντίτυπο τῆς συλλογῆς ἔχει κι' ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων).

1) Πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, δ. σημ. παραπάνω, σελ. 187α κ.ε. [«Ἀφιέρωμα στὸ Κάλβο», δ. σημ. παραπάνω].

2) Πρβλ. παραπάνω.

3) Σελ. 34, ἀρθ. 164.

ἀγαπᾶς νὰ μάθης τί περὶ τοῦ συγγραφέως· μάθε λοιπὸν τὰ τῆς νεότητός μου.

Μ' ὄλον ὅτι μὲ λέγουσιν Ἕλληνα, μ' ὄλον τοῦτο ἄλλο τι δὲν γνωρίζω περὶ τῆς Ἑλλάδος, παρὰ μόνον ὅσα περὶ ἐκείνης μὰς διηγούνται οἱ περιηγηταὶ καὶ ἱστορικοὶ καὶ δὲν εἶναι ὀλίγα! Ἐξεύρω τὴν θέσιν τῆς, διότι τὴν ἐξέτασα εἰς γεωγραφικὸν τινὰ χάρτην, ὅτε εἶχον ἀκόμη τὴν χρῆσιν τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἀφοῦ δὲ ἐστερήθην τῆς ὁράσεως, ἔχασα καὶ τὴν μικρὰν ταύτην παρηγορίαν. Ἐγεννήθην εἰς Ἰταλίαν· ἀλλ' ἴσως ἡμάρτησα διὰ τοῦτο· ἡ μήτηρ μου ἐδῶ μ' ἐγέννησε, καὶ δὲν πρέπει νὰ μὲ κατηγορήσης. Ἔως τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας μου, οὐδ' εἶχον κἄν ἰδέαν τῆς γλώσσης τῶν προγόνων μου· τότε δμως ἔκαμα τὴν πανηγυρικὴν εἰσοδὸν μου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν λύκειον¹⁾, ὅπου πρώτην φοράν τὰ χεῖλή μου ἐξεφώνησαν τὸ ῥῆμα τ ὄ π τ ω. Σὺ γνωρίζεις βέβαια τὴν ἠδύτητα τοιοῦτου ῥήματος, ὅτε μάλιστα διδασκαλική τις μάστις δεικνύει πραγματικῶς τὴν ἐνέργειάν του ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν μαθητῶν. Ἄντηχεῖ πάντοτε εἰς τὴν ἀκοήν μου ἡ γλυκεῖα ἐκείνη μελωδία τοῦ τύπτετον, τύπτετον, ἐκφωνοῦμενον ἀπὸ πληθῶς χειλέων καὶ συνοδευόμενον μὲ τὸν συριγμὸν τῆς μάστιγος, μὲ τὸν κρότον τῶν ραπισμάτων, μὲ τοὺς ὀρυγμοὺς τοῦ διδασκάλου, μὲ τοὺς κλαυθμοὺς καὶ μὲ τοὺς ὀδυρμούς τῶν μαθητῶν καὶ μὲ τὰς κραυγὰς πάντων· ἔκτοτε ἔγινα ποιητής, διότι ἡ ἐντελής ἀρμονία διεγείρει εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν τὸν ποιητικὸν ὄιστρον.

Ἦδέως εὐφραϊνόμενη ἐκ ταύτης τῆς τερπνῆς γυμνάσεως, ὅτε κατὰ δυστυχίαν ὁ ἐπιδέξιός εἰς τὸ διεγείρειν τὴν γλυκυτάτην μελωδίαν ἐκείνην διδάσκαλος, ἡμέραν τινὰ μ' ἐπρόσταξε νὰ κλίνω παθητικῶς τὸ ἀρμονικὸν ῥῆμα εἰς χρόνον ἐνεστώτα καὶ ὀριστικὴν ἔγκλισιν· τρέμων καὶ μὲ χαμηλὴν φωνήν· τ ὄ π τ ω, εἶπον· τ ὄ π τ ο μ α ι, μωρὲ διάουλε, ἐφώναζε βροντερῶς ὁ διδάσκαλος, καὶ ἐνῶ τὰ χεῖλή του ἔλεγον τ ὄ π τ ο μ α ι, ἡ χεὶρ του βαρέως μ' ἔτυπτε. Τοιαύτη πρᾶξις, μὴ συμφωνοῦσα μὲ τὴν λέξιν, μ' ἐφάνη τοσοῦτον ἐναντία τῆς ἐντελοῦς ἀρμονίας, ὥστε, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός μου καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπὸ τὴν εἰσοδὸν μου εἰς τὸ σχολεῖον, ἀπεχαιρέτησα τὸν διδάσκαλον, μακαρία του ἡ μνήμη! ²⁾ Τί ἐκ τούτου ἠκολούθησεν; ἔγινα μέγας κατὰ τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματος, προβεβηκῶς κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ ἀμαθέστερος ἀπὸ τὸν ἀμαθητὴ τετράποδα ξυλοφόρον ἀοιδόν. Ἐπειδὴ δμως ὅσον ἀναξιώτεροι εἶναι οἱ ἄνθρωποι, τόσον περισσότερον κρίνουσιν ἑαυτοὺς καλλήτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐνόμιζον ἑμαυτὸν ἀξιώτερον πάντων, καὶ διότι εἶχον κάποιαν κατάστασιν καὶ τινὰ χρήματα νὰ

καταδαπανήσω, δὲν ἔλειπον φίλοι καὶ κόλακες, οἱ ὅποιοι μ' ὑπερύψουν ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Μετ' ὀλίγον ἔχασα ὅσα εἶχον καὶ χωρὶς κἄν νὰ τὸ ὑποπτεύσω, ἔχασα ἐνταυτῷ καὶ ὄλους μου τοὺς πιστοὺς φίλους. Τέλος ἐστερήθην καὶ τῆς ὁράσεως, καὶ τότε, διὰ νὰ διασκεδάσω τὸν καιρὸν, ἔγραψα, ὅχι μόνον τὰ ὅποια σὲ προσφέρω ὀλίγα λυρικά, ἀλλὰ θέλων νὰ ὑψωθῶ ἀκόμη περισσότερον, ἔπλασα ἐπικά ποιήματα καὶ τραγωδίας.¹⁾ Μάταιοι ἤθελον εἶσθαι οἱ κόποι μου, ἐάν τις δὲν ἀνεγίνωσκε τὰ ποιήματά μου· παρεκάλεσα διὰ τοῦτο τοὺς παλαιοὺς φίλους μου, ἐκ τῶν ὁποίων, ὁ μὲν γυναῖκά ἐγειμεν, ὁ δὲ ζεῦγος βοῶν ἠγόρασεν, ὅθεν ὄλαι ἠφανίσθησαν ἐπ' αὐτῶν αἱ ἐλπίδες μου· προσέτρεξα τότε εἰς τοὺς εὐρισκομένους ἐδῶ σοφοὺς καὶ λογίους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἰδίαν τῶν πεπαιδευμένην εὐμένειαν ἐδέχθησαν νὰ ἐπιθεωρήσουν τὰ συγγράμματά μου· πλὴν μετὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τῶν οὐτε πλέον τοὺς ἴδα, οὐτε κἄν ἠδυνήθην νὰ μάθω τὴν γνώμην τῶν ἐπ' ἐκείνων· καὶ ὀρθῶς ἔπραξαν μὴ θελήσαντες νὰ μ' ἐκπλήξουν μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀμαθείας μου, περὶ τῆς ὁποίας ἐγὼ οὐδ' εἶχον κἄν ὑποψίαν. Ἐντοσοῦτῳ ἡ ἀπόφασίς μου νὰ τυπώσω τὰς μωρολογίας μου ἦτο στερεά, ἡ ἐπιθεωρήσις τῶν, ἀναγκαῖα, καὶ εἰς ἔλλειψιν ἄλλου τινος ἐπιθεωρητοῦ, ἠναγκάσθη νὰ λάβω αὐτὸς ἐγὼ τὴν δύσκολον ταύτην φροντίδα. Ἔως τώρα ἔμαθες τοῦ τυφλοῦ τὰ ἐλαττώματα, κατ' ὀρθὸν λόγον πρέπει νὰ μάθης καὶ τὰ προτερήματά του. Ἐννοῶ μ' εὐκολίαν τοὺς συγγραφεῖς μας, καὶ διὰ τοῦτο μὴ σὲ φανῆ παράδοξον, ἐάν κρίνας, ὅτι ἡ ἀκρόασις τῶν συγγραμμάτων τῶν προγόνων μας καὶ τῶν συγχρόνων μας ἠθελον μὲ βοηθήσει εἰς τὸ ὅποιον ἐπεχειριζόμεν ἐπίπονον ἔργον, κατέπεισα νεανίσκον τινὰ νὰ μὲ κάμῃ τὴν ἀνάγνωσιν τινῶν ἐξ αὐτῶν. Δὲν μ' ἠπάτησεν ἡ κρίσις μου καὶ ἐάν ἄλλο τι δὲν ἀπέλαβον, ἐσχίσθη τοῦλάχιστον τὸ σκοτεινὸν ἐκείνο κάλυμμα, τὸ ὅποιον μ' ἔκρυπτε τὴν ἀμαθειάν μου καὶ τὴν ἐγρώρισα εἰς ὄλην τῆς τὴν ἔκτασιν. Δὲν γνωρίζω τὴν ῥαθυμίαν ὅθεν οὐδ' ἔχασα κατ' ἐλπίδα, ἀλλὰ μάλιστα μὲ περισσοτέραν ἐπιμέλειαν ἐξηκολούθησα τὴν ἐπιχείρησίν μου. Μ' ὠφέλησαν εἰς αὐτὴν πρὸ πάντων τὰ προλεγόμενα τοῦ Κυρίου Κοραῆ, πρὸς τὸν ὅποιον ἐτόλμησα πρὸ καιροῦ νὰ κατευθύνω ἐπιστολὴν μου, χωρὶς δμως μεγάλης ἐλπίδος νὰ λάβω ἀποκρίσιν, τοσοῦτον ἐκ τῶν συμφορῶν μου ἔγινα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδικος· πλὴν εἰς τοῦτον ἠπατήθην· ὁ σεβασμῖος καὶ μέγας ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅχι μόνον κατέδεχθη νὰ μὲ ἀποκριθῆ, ἀλλ' εὐμενῶς ἠθέλησε προσέτι μὲ τὰς εὐγενικὰς καὶ γλαφυρὰς ἐκφράσεις του νὰ μ' ἐνθαρῦνη. Ἡ ἐπιστολὴ του εἶναι δι' ἐμὲ θησαυρὸς πολῦτιμος καὶ ὡς πολῦτιμον θησαυρὸν θέλω

1) Τοῦ Λιβόρνου. Πρβλ. παραπάνω, σελ. 1385 κ.ε.

2) Δὲν πιστεύω ὄλα τούτα νὰ σκετίζονται πρὸς τὸν Γρηγόριον Παλιουρίτην· πρβλ. παραπάνω.

1) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 1457α.

πάντοτε την φυλάξει ὕπερ τοῦ τοιούτου, καυχῆσομαι ὑπὲρ δ' ἑαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι. Ὅσα λοιπὸν τώρα σὲ προσφέρω, ὅλα βέβαια εἶναι ἰδικά μου, ὅθεν ὅλος ἰδικός μου θέλ' εἶσθαι ὁ ἔπαινος, ἐὰν ἐπαίνου εἶναι ἄξια, καθὼς καὶ ἰδική μου θέλ' εἶσθαι ὅλη ἡ μέμψις, ἐὰν τὰ κρίνης μεμπτά. Μόνον ἐπικαλοῦμαι τὴν συμπάθειάν σου διὰ τὰς ὁποίας θέλεις ἀπαντήσῃ ἀνορθογραφίας καὶ ἀβλεψίας, διότι αἱ μὲν ἀνορθογραφίαι δὲν εἶναι τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τοῦ γράψαντος, αἱ δὲ ἀβλεψίαι εἶναι τοῦ τυφλοῦ ἀβλεψία. Μετεχειρίσθην τόσον εἰς αὐτὰ τὰ λυρικά μου, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας μου ποιήσεις, τὰς ὁποίας τώρα δὲν ἐκδίδω, τινὰς ἑλληνισμοὺς, μόνον διότι ὁ ἦχος τοῦ ρυθμοῦ τὸ ἀπῆρται μετεχειρίσθην ἸΝΑ ΤΙ καὶ ὄχι ΔΙΑΤΙ, διότι ἀγκαλὰ ἀμφότερα ἔχουν τρεῖς συλλαβὰς, τοῦ ἐσχάτου ὅμως ἡ χρῆσις προξενεῖ εἰς τὴν ἀκοὴν ρυθμοὺς ἀτελεῖς· καὶ ἐὰν ὁ τυφλὸς ποιητὴς ἔκαμνε καὶ χωλοὺς ρυθμοὺς τότε φίλε ἀναγνώστα, τί ἠθέλαμεν γένη! Ἐν ἐγὶ λόγῳ σὲ προσφέρω δοκίμιόν τι τῶν ὄσα ἕως τώρα συνέγραψα καὶ ἔμπορῶ ὡς ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς Ἀριόστος νὰ εἶπω:

*Né, che poco in vi dia da imputar sono,
Che quanto io paso dar, tutto vi dono.*

Ἐὰν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ποιησέων μου σὲ φανῇ, ὅτι ἐνίοτε ὑψηλοφρονῶ καὶ πολὺ ἐπαινῶ τὴν Μοῦσαν μου, μὴ θαυμάζης, ἀλλὰ μάθε, ὅτι ὅλοι γενικῶς οἱ ποιηταὶ ψεύδονται καὶ ὅτι διὰ νὰ καταπέισουν τὴν Μοῦσαν νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ, πρέπει νὰ τὴν κολακεύσουν· διότι αὐταὶ αἱ πονηραὶ θυγατέρες τοῦ Διὸς, ἰσχυρογνώμονες οὖσαι καὶ φαν-

ταστικά, δὲν εἰσακούουν πάντοτε μὲ προθυμίαν τῆς δεήσεως τῶν ταλαιπώρων ἀοιδῶν, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο παρακινουῦνται νὰ τὰς θέλξουν μὲ γλυκεῖς λόγους. Λάβε, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν ὄσα τώρα σὲ λέγω μὲ εἰλικρίνειαν, ὡδὴν τινα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπατῶ τὴν Μοῦσάν μου, λέγων πρὸς αὐτὴν ὅτι ποτὲ δὲν τὴν ἐπώλησα εἰς τοὺς πλουσίους· ὑπῆρξε ποτὲ ψεῦδος ἀπὸ τοῦτο μεγαλήτερον; βλέπεις πραγματικῶς, ὅτι ὄχι μόνον εἰς τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ τὴν πωλῶ καὶ εἰς τοὺς μόνον ἔχοντας δύο φράγκα διὰ νὰ ἀγοράσουν ἕν ἀντίτυπον τῶν λυρικών μου. Κρύψου λοιπὸν, ὦ Μοῦσά μου, σὺ δέ, φίλε ἀναγνώστα, ὑγίαινε.

Δημήτριος Δρωσσοῦς

Ἐν Λαβρανίῳ κατὰ τὸ 1833 ἔτος.

Δὲν ξέρουμε, ἀν ἡ φίλια τοῦ Ἀντρέα Κάλβου μὲ τὸ Δημ. Δρόσο διατηρήθηκε, κί ἀφοῦ ὁ ποιητὴς τῶν Ὁδῶν ἔφυγε ἀπ' τὸ Λιβόρνο. Ξέρουμε ὅμως, ὅτι ἕνας ἄλλος ποιητὴς, ποὺ ἔζησε μικρὸ παιδί στοὺς Λιβόρνο, ὁ Γ. Ζαλοκώστας¹⁾ στάθηκε πάντοτε πιστὸς καὶ καλὸς φίλος τοῦ Δημ. Δρόσου²⁾.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (Bees)

Πρόεδρος τῆς Τάξης Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

(1) Πρβλ. παραπάνω, σελ. 1416α στὰ «Ἠπειρωτικά Χρονικά», τόμ. ΙΔ' (1939), σελ. 316. σ' ἕνα γράμμα τ' ἀρχείου τοῦ Γεωργίου Σταύρου, γίνεται λόγος γιὰ τὴν οἰκγένεια τοῦ ποιητῆ Ζαλοκώστα (Ν τ ζ α λ α κ ὠ σ τ α) στοὺς Λιβόρνο στὰ 1821.

(2) Καθὼς λέει ἡ παράδοση τῆς οἰκγένειας Ζαλοκώστα (Ἀνακοίνωση Πέτρου Ζαλοκώστα).

